Het voorkomen van de torenvalk in de westelijke Eempolders

In de Eempolders zien wij nog steeds regelmatig torenvalken die op muizen jagen. Vaak doen ze dat vanaf paaltjes, maar het is natuurlijk opvallender als zij dat biddend doen. De BMP-tellingen van SOVON suggereren dat de aantallen broedparen in Nederland nogal teruglopen. Het is daarom interessant om eens te kijken hoe het in de Eempolders met deze soort gaat.

Jan Mooij

De totale aantallen per jaar worden gegeven in figuur 1. Opvallend zijn de sterke schommelingen die samenhangen met het aantal veldmuizen, waarover later meer. Het algemene beeld suggereert een duidelijke afname. Het blijkt dat in de loop van de tellingen een significante afname optreedt van 3,5% per jaar. Sinds 1991 is de gemiddelde jaarlijkse afname zelfs ruim 5%, wat duidelijk meer is dan de BMP-trend van 3,5% afname per jaar.

Figuur 1. Totaal aantal getelde torenvalken per jaar. De getrokken lijn geeft de aantallen zonder de Oostermeent, de stippellijn de totale aantallen.

Ook de presentie (figuur 2) geeft aan dat het niet goed gaat met de torenvalk. In het begin van de tellingen waren er altijd torenvalken. In de jaren tachtig ontbraken ze een enkele keer, en daarna wordt de aantallen langzaam minder. In deze eeuw is de presentie van 100% niet meer gehaald. Een dieptepunt is 2006, toen de presentie in het oorspronkelijke telgebied nog maar 50% was. De laatste jaren lijkt het in dit opzicht beter te gaan, de presentie schommelt rond de 90%.

Figuur 2. Presentie van de torenvalk. De getrokken lijn geeft de presentie zonder de Oostermeent, de stippellijn de totale presentie.

Foto: Paul v.d. Poel

Figuur 3. Gemiddeld aantal torenvalken per decade voor drie periodes van dertien jaar.

De verdeling over het jaar is in alle periodes ongeveer hetzelfde. Vanaf eind mei lopen de aantallen geleidelijk op tot ze rond september een maximum bereiken. Daarna lopen de aantallen langzaam terug. Het lijkt een typisch patroon voor een standvogel, die na de broedtijd toeneemt doordat de jongen uitvliegen en daarna door sterfte weer in aantal afnemen. Als we de waarden voor de tweede en derde periode met een zodanige factor vermenigvuldigen dat hun gemiddelde gelijk wordt aan dat van de eerste periode dan zien we dat het patroon verrassend constant is over de jaren. Dit geldt vooral voor de latere jaren; in de eerste periode is het dal wat minder diep en de top wat minder hoog.

Figuur 4. Dezelfde gegevens als figuur 3, genormaliseerd op 1973-1985 (zie tekst)

De verhouding tussen de top en het dal varieert tussen 5 en 10, met een gemiddelde van ongeveer 7. Als we alleen met eigen broedvogels te maken zouden hebben houdt dat in dat ieder jaar 85% van de torenvalken dood zou gaan. Nu worden torenvalken niet erg oud (Nederlandse gegevens geven een gemiddelde leeftijd van ongeveer 1,4 jaar aan), maar dit is toch wel erg veel. We moeten dus wel aannemen dat we in de Eempolders niet alleen met broedvogels, maar ook met gasten van elders te maken hebben. Dat volgt ook uit de verdeling zelf. Eind juli zijn de meeste jonge torenvalken uitgevlogen, maar het maximale aantal zien we pas in september. Ook uit de literatuur is bekend dat torenvalken in de winter vaak open weidegebieden opzoeken. De kleinere verhouding tussen maximum en minimum suggereert dat in het begin van de tellingen het aandeel broedvogels in de winter groter was dan later.
Bekend is dat in jaren met erg veel veldmuizen ook het aantal torenvalken sterk toeneemt. Opgemerkt moet worden dat deze muizenjaren geen lokale verschijnselen zijn. De muizenjaren die wij in de Eempolders vonden vallen precies samen met de jaren die landelijk als zodanig bekend zijn. De toename is overigens verbazingwekkend groot.
Figuur 5 geeft de voor het seizoen gecorrigeerde aantallen waargenomen torenvalken. Dit is een aangepaste versie van de grafiek in het artikel in De Korhaan over muizenjaren (Mooij 2008). Als we de schommelingen wat vlak trekken zien we, dat de aantallen in een muizenjaar soms vijf maal zo hoog zijn als in normale jaren.

Figuur 5. Voor seizoen gecorrigeerde aantallen van de torenvalk. Voortschrijdend gemiddelde over vijf tellingen.

Het is duidelijk dat in een muizenjaar het aantal uitvliegende jongen en de overlevingskans van die jongen veel groter is dan in een normaal jaar, maar een zo grote toename door alleen deze oorzaak lijkt niet waarschijnlijk. Bij torenvalken vliegen zelfs in topjaren gemiddeld minder dan vijf jongen uit. De toename vindt plaats in minder dan een jaar. Het lijkt er dus op dat de Eempolders in muizenjaren relatief meer torenvalken van elders aantrekken dan in andere jaren. Dit is niet zo vanzelfsprekend, want ook in de verre omgeving is sprake van een muizenjaar. Kennelijk is in de Eempolders de toename van de veldmuizen, of de toename van de kans om ze te vangen, in muizenjaren groter dan in veel andere gebieden.

Referenties

Bijlsma, R.G., Hustings, F. & Camphuysen, C.J. 2001. Algemene en schaarse Vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht
Bijlsma, R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt en Co, Haarlem
Mooij, J., 2008, Muizenjaren in de Eempolders. De Korhaan 42 (2): 63-66.